

JSSN 0136—7064

Агитатордын БЛОКНОДЫ

1986

СЕНТЯБРЬ

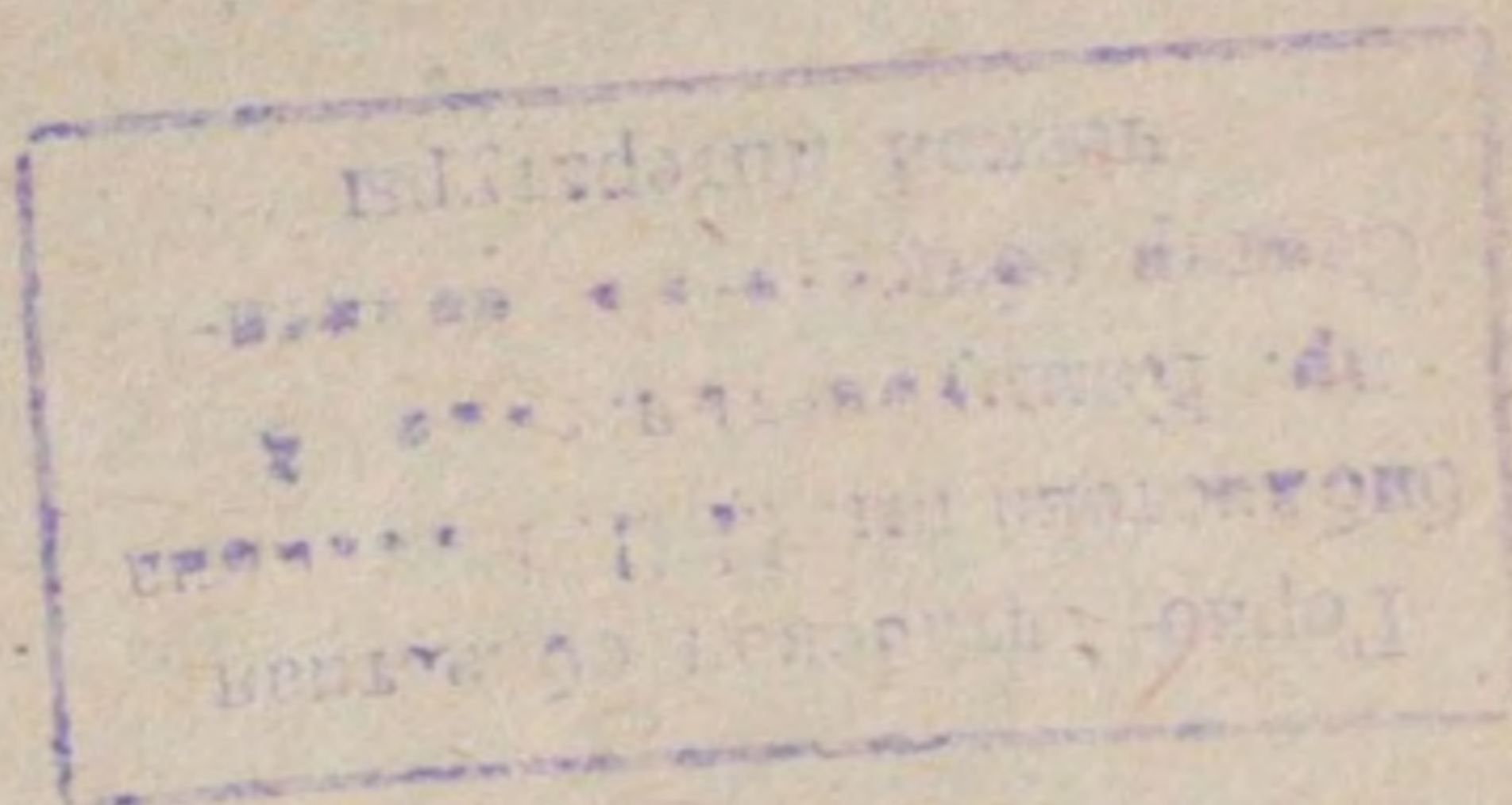
9 №

БАСТЫРА ОРООНДОРДЫН ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, БИРИККИЛЕГЕР!

АГИТАТОРДЫН БЛОКНОДЫ

КПСС-тин Горно-Алтайский обкомынын пропаганда
ла агитация бөлүги

1986 j.
сентябрь
9 №

АЛТАЙДЫН БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫН
ТУУЛУ АЛТАЙДАГЫ БӨЛҮГИ

ӨЙДИН НЕКЕЛТЕЗИ

КПСС-тин Төс Комитединин апрель айдагы (1985 j.) Пленумы, онон партиянын быыл өткөн XXVII съезди ороннын социально-экономический өзүмин түргендедер задача тургузала, жаан жагыртулардын программанын тургускан. Партиянын политиказын, тургускан задачанын бастыра совет улус жарадып жөмөгөн. Ишкүчиле жаткандардын политический ле иштеги эрчими бийиктеди, ороондо ээжи — жан ла дисциплина тыгыды.

КПСС-тин Төс Комитединин июнь айдагы (1986 j.) Пленумы съезд өткөн кийнинде эдилген иштин баштапкы једимдерин, жагыртулар башталып турганын ончо јанынан терең-дее шүүп көрөлө, бистин ичкери өзүмиске буудак эдип турган једикпес-тутактарды, оморды түрген јоголтотон аргаларды темдектеди.

Төс Комитеттин Пленумы Совет Союзтын ишкүчиле жаткандарын — ишмекчи классты, агропромышленный биригүнин ишчилерин, инженерно-технический ишчилерди, ороннын бастыра интеллигенциязын он экинчи бешјылдыктын јакылталарын јенүлү бүдүрери, Улу Октябрьдин 70-чи јылдыгын јозокту уткыыры учун бастыра албатынын социалистический мөрөйинде эрчимдү туружарына кычырды.

Бистин областьтын 1986—1990 јылдарда ла 2000-чы јылга јетире социально-экономический өзүминин төс ууламјыларын областьтын партийный конференциязында, КПСС-тин обкомынын III пленумында ончо јанынан шүүп жөптөйлө, оморды жүрүмде бүдүретен јолдорды темдектеген.

Бешјылдык планы шүүжерде, промышленностьто товарный продукцияны, өткөн бешјылдыктагызына көрө, 18 процентке, јурт хозяйствонын текши продукциязын 15 процентке өскүрери темдектелген.

КПСС-тин XXVII съезди өткөн кийниндеги иш нени көргүсти? Бир јанынан алгажын, улустын иштеңкейи, кичееңкейи тыгыды. Онын шылтузында баштапкы јарымјылдыктын планы көп көргүзүлер аайынча ажыра бүткен.

Экинчи јанынан алза, көп јерлерде иш сондоп турганын, кезигинде чек үзүлгенин партиянын обкомынын III пленумы

темдектеди. Каа-јаа коллективтердин башкараачылары бойларында бар аргаларды јетире тузаланбай јадылар. Јаңы эп-сүмеле иштеерине көчөри, јангыртулар эдип баштаары көндүкпейт, пландайтан дисциплина бузулып турган учуралдар көп.

Промышленностьто гардинный тюль эдер фабрика, Горно-Алтайский агашпромхоз, Байголдогы агашкомбинат алдындагы ла аайынча коомой иштедилер. Горно-Алтайск город-тын ла Шебалин районнын промышленный предприятиелери продукцияны табыштырар планы бүдүрбедилер.

Јурт хозяйстводо 21 колхоз ло совхоз государственного эт табыштырар јарымјылдык планы бүдүрбегендер. «Чойдогы», «Амурдагы» совхозтор ло Кан-Оозы райондо «Путь Ленина» колхоз сүт табыштырар планы бүдүрип болбогон.

Кезик райондордо сүтти көптөдөри учун тартыжу коомой төзөлгөн. Баштапкы јарымјылдыкта Майма райондо кажы ла уйдан орто тооло 1 мун 187 килограммнан сүт сааган болзо, Чой райондо јүк ле — 808, Ондой ло Кан-Оозы райондордо 900 килограммнан саадылар. Областьта кажы уйдан орто тооло 1950 килограммнан сүт саап алатан зада-чаны бүдүрерге ончо райондорго чоком ууламјылу иш керек.

Общественный малга кыш чыгара јийтен јакшы чыгдый-лу азыралды артыкташтыра белетеп алары учун иш једик-пестерлү өдүп јат. Кезик колхозтордын ла совхозтордын башкараачылары ла специалисттери белетелип турган азыралдын јаңыс ла тоозын көптөдип, чыгдыйына кичеемел этпей јадылар. Белетеп алган азыралды кичеерине тын азы-ру керектү.

Областьта промышленностьто ло јурт хозяйстводо јаан једимдерге једип аларга, ишти астамду эдерге јаңы техниканы ла технологияны тузаланары, предприятиелерди јангырта јепсеери керектү.

Мында ишкүчиле јаткандардын билгир ле тапкыр шүүл-телү иштегени јаан учурлу. Чыгымдарды астадары, сырьены ла материалдарды чебер чыгымдаары, јектү продукцияны јоголторы јанынан иштерде рационализаторлор ло изобретательдер туружарын јеткилдеер керек. Бу сурактар баштамы партийный организациялардын күнүн сайынгы ајарузында болор учурлу.

Баштапкы јарымјылдыкта продукцияны эдерине чыгымдар пландалганынан 0,6 процентке бийик болды. Партийный организациялар предприятиелердин экономисттери ажыра кажы ла ишчиге сырьены, материалдарды чеберлеп

қымакайлайтаны жанынан план-жакылта берип турары, ишкүчиле жаткандар бойлары чоком молжу аларын тӱзӱгӱни жакшы болор.

Калганчы жылдарда областьтын ишкүчиле жаткандарынын коллективтери эдип чыгарып турган продукциянын техникий кемин бийиктедери, чындыйын жарандыраары жанынан аяруны бир эмеш тыныттылар. Акташтагы рудоправлениенин, «Электробытприбор» заводтын продукциязынын чындыйы жакшы болуп туру.

Оныла коштой аш-курсак эдер ле жеңил промышленностьтын кезик предприятиелеринде, строительство ӱткүрип турган организацияларда технологияны бузуп, жектү продукция эдип турган учуралдар бар. Кирпич эдер заводто, ӱдүк кӱктӱр фабрикада кӱп продукция жектелип жат. Продукциянын чындыйы жабыс болгоны, жектү продукция эдилгени учун бурулу ишмекчилер, инженерно-техникий ишчилер каруузына тургузылбайт.

Промышленностьто ло строительство, садуда, бытовой ӱткилдеште бӱгүнгү кӱнде бар жедикпес-тутактарды тӱрген болтоло, бешжылдыктын жакылталарын жеңүлү бӱдүрерине ууландыра КПСС-тин обкомынын пленумы чоком иштер ӱткүрерин темдектеди.

Келер бешжылдыкта агропромышленный комплексти тыныдарына аңылу аяру эдилер. Аш-курсактын программасында темдектелгенин бӱдүретен быжу аргалардын бирүзи — кыра ижинде ле мал ӱскүреринде интенсивный технологияны тузаланатаны. Хозрасчетты таркадып ла коллективтин подрядыла иштеерине кӱчӱр керек.

Подрядла иштеп турган коллективтердин тоозы калганчы үч жылдын туркунына эки катап кӱптӱгӱн. Олор ӱткӱн жылда иштеп турган бастыра улустын 32 процентин бириктиреле, жүрт хозяйстводо эдилген продукциянын 44 процентин бердилер. 13 хозяйстводо чектерле тӱлӱп жат. Подрядла иштегени чик жок артык болуп туру. Олордо продукцияны жер ижинде эки катап кӱп, мал ӱскүреринде 13 процентке кӱп эдип жат.

Коллективтин подрядыла иштеп, жаңы технология тузаланып, жакшы жедимдерге жедип алган бригадалар ла цехтер, фермалар областьта кӱп. Темдектезе, «Чуйское» ОПХ-нын Алгаирдеги отделениезинин мал ӱскүреччилери бригаданын подрядыла иштеерине кӱчӱлӱ, сүт кӱптӱдӱринде поточно-цеховой система тузаланып, жылына иштин арбынын кижжи бажына 20 мун салковойго жетирдилер, кажы ла уй-

дан сүт саары 3250 килограммга жеткен. Сүттин чыңдыйы жаранган, саап турган уйлардын тоозы көптөгөн.

Je хозрасчеттын ла коллективтин подрядынын аргалары бисте жеткил тузаланылып туру деп айдар арга жок.

Кой өскүреринде племенной ишти жарандыра керек. Укту койлордын жаңы фермаларын төзөөр, жаңы кажаандар, койчылардын турлуларын, искусственный үренделтер пункттар тудар, койлорды эрте төрөдөрине көчөр, зооветеринариянын некелтелери аайынча койлорды төрөдөтөн технология тузаланар, кураандар ла уулактар өлөрүн астадар керек.

Эттенир уйлар өскүрер жаңы технологияны тузаланар, этти көптөдөринде жылкылар ла сарлыктар өскүрерин тузаланар, этке табыштыратан торбокторды чыдадарга ла семиртерге Советский районнын аңылу хозяйстволорына ла «Промышленный» совхозко табыштырарын көптөдөр керек.

Областын общественный малын ток азыралла артыкташтыра жеткилдеерге азырал белетеерин 1990 жылга жетире 30 процентке көптөдөлө, 250 мун тонн азырал единицага жетирер.

Бу иште төс ууламжы — јер ижинде научный төзөлгөлү зональный системаны тузаланары, азырал эдер культуларды кыралап, көптөдө өскүрери, өлөң эдер јаландардын түжүмин бийиктедери.

* * *

КПСС-тинг Төс Комитединин июнь айдагы (1986 ј. Пленумда партиянын ижин өскөртө төзөбөгөнчө, производвоны јангыртып болбос деп айдылган.

Пленумнын кийнинде областын партийный комитеттеринин ижинде јакшы керектер эдилип баштаган. Некелте тыгыды. Партийный јуундарда коммунисттердин, башкараачы ишчилердин отчетторын угары көптөди, критика ла самокритика тыгыды. Улус кичеенип иштене бердилер.

Je оныла коштой јангыртулар ичкери көндүкпей туру, чыңдый учун тартыжу ујан, жаңы эп-сүме түрген таркабайт.

Ишти текши жарандыратан, өзүмди түргендедетен, кубулталар ла јангыртулар эдетен задачалар јенүлү бүдери баштамы партийный организациялар эрчимдү иштеп тургандарынан камаанду. Областыта администрациянын ижин шиндейтен 280-нен ажыра комиссиялар төзөлгөн. Je партиянын кезик райкомдоры олорло иштебей, олорды баш-

карбай турганынан улам, ол комиссиялар уйан иштегилейт эмезе чек иштебей турулар. «Каракольский», «Билүлүдеги», «Ийиндеги» совхозтордын баштамы партийный организациялары улусла коомой иштеп жадылар.

Улаган райондо «Советский Алтай» совхоз — областта озочыл хозяйстволордын бирүзи. Ол райондо, областта, крайда, республикада, бастыра Союзта элбеген социалистический мөрөйдө баштапкы јерлер алып турган. Экономиказы тыг ла бай совхоз. Шак ла мында партийный организация тыг деп сананар керек эди. Је ончо јанынан теренжиде шүүп көрөр болзо, партком, партийный организация коллективтин ижине, хозяйствонун социально-экономический өзүмине тыг камаанын јетирбей турганы јарталды. Иштеп турган кижии керегинде кичеемел јок. Јартамал иш уйан.

КПСС-тин Төс Комитединин июнь айдагы (1986 ј.) Пленумынын материалдарынын төс ууламјызы — кижии керегинде кичеемелди тыгыдары. Бистин улустын ижи эрчимдү болгоны, кажы ла кижии бойынын ижинде тапкыр шүүлүлү, баштанкай эдип, кичеенип иштенгенинен пландар јеңүлү бүдетени камаанду. Партийный организациялар ишкүчиле јаткандардын коллективтерин тургузылган јаан задачаларды бүдүрерине билгир көдүрзе, пландар ла социалистический молјулар бүдер, чындый јаранар, дисциплина тыгыыр. Бу амадуларга партийный организациялардын бастыра идеологический ижи ууланар учурлу.

Кезик парткомдордо жүзүн-башка јартамал иш өткүргени керегинде тоолор көп. Је ол тоолор өткүре иштенип турган кижии көрүнбейт.

Шебалин райондо «Эликманардагы» совхозтын Оносты фермазындагы цеховой парторганизациянын коммунисти август айда өткөн јуунында малга азырал белетеп турган ишти шүүжеле, коллективте социалистический мөрөй калай төзөлгөнин, идеологический звено уйан иштеп турганын, азырал белетееринде иштеген улус керегинде кичеемел јок болгонын темдектедилер.

Бу ок райондо ченелтелү Алтайский хозяйствонун Камлактагы фермазында иштеп турган идеологический звеноны төртинчи јыл ферманын управляющийи коммунист Владимир Захарович Рыбалев баштап јат. Звено чоком планду иштейт. Кажы ла коммунист јартамал-политический ишти кайда өткүретени јарт. Звенонын члендери озочыл ченемелди, јаны эп-сүмени таркадып, иште тузаланарын јеткилдеери јанынан кичеенип турган шылтуунда ферма баштап-

кы жарымжылдыкта планды бастыра көргүзүлөр аайынча ажыра бүдүрди, иштин дисциплиназы тыгды, чындый жаранды.

Идеологический ишти партиянын Төс Комитединин июнь айдагы Пленумынын жөптөри аайынча бүгүнгү күннин некелтелерине келиштире тзөгөн партийный организациялар Туулу Алтайда көп. Бу иште бар једимдер, анайда ок једикпес-тутактар партийный комитеттер улус ортодо өткүретен бастыра политико-јартамал ишти производоло, коллективтин бүдүрип турган ижиле, социалистический мөрөйлө јуук колбулу өткүрерин керексип туру. Анчада ла алылып турган социалистический молјуларды ишкүчиле јаткандардын кажы ла коллективи, кажы ла ишчи бүдүрерин јеткилдеери керектү.

КПСС-тин Төс Комитединин, СССР-дин Министрлер Со-вединин, ВЦСПС-тин, ВЛКСМ-нин Төс Комитединин «Он экинчи бешжылдыктын јакылталарын јенүлү бүдүрери учун Бастырасоюзный социалистический мөрөйді элбедери керегинде» јөбин ле Совет Союзтын ишкүчиле јаткандарын өткөн партиянын Төс Комитединин кычырузын областьтын ишкүчиле јаткандары бойларынын јуундарында сүреен со-ныркап шүүштилер. Ончо јерлерде — промышленностью, јурт хозяйстводо, строительстве, садуда, бытовой јеткил-деште улус бойларына алдындагызынан бийик молјулар алдылар.

Молјулар алган јуундарда ишмекчилер ле колхозчылар социалистический мөрөйді тзөп лө башкарып турганында бар једикпестерди темдектедилер. Иштеп турган улус мөрөйдін ээжилери ле көргүзүлери, материальный ла мо-ральный јилбиркедип турганында тутактар бары, мөрөй-дин итогторын, једимдерди ле једикпестерди, озочылдарды ла сондоп тургандарды текши јарлабай турганы јарабай јат.

Социалистический мөрөйді тзөөринде ле башкарарын-да једикпес-тутактар, јастыралар бары керегинде кажы ла јуунда айдылат. Је оларды јоголтоло, мөрөйді өдүмдү ле једимдү эдип алары јанынан чоком иш јок. Ол учун партийный ла профсоюзный организациялар, коллективтер-дин башкараачы ишчилери бурулу.

XII бешжылдыкта элбеген социалистический мөрөйдін амадузы — иштин арбынын түрген бийиктедери, иштин ле продукциянын чындыйын јарандылары, материалды, сырье-ны, одыруны, электроэнергияны кымакайлап чеберлеери

учун тартыжары, договорлор аайынча алылган молјуларды сӧс јоктон бӱдӱрери, иштин дисциплиназын тынгыдары. Пландар быжу болорын јеткилдейтен тӧс арга — социалистический молјуларды экономический тӧзӧлгӧлӱ эдери.

Партийный, советский, профсоюзный ла комсомольский органдардын јаан учурлу задачазы — социалистический мӧрӧйди эмдиги ӧйдин некелтелери аайынча јангырта тӧзӧӧри, городтын ла јурттын ишчилеринин эрчимин темдектелгенинен сӧс јоктон кӧдӱрип аларын јеткилдеери.

Алылган социалистический молјуларды, јылдык ла беш-јылдык пландарды бӱдӱрерине стенгазеттер, кӧргӱзӱлӱ агитация, культуранын учреждениелери јаан јӧмӧлтӧ эдер учурлу да, аргалу да.

ИШТИ ЈАНҢЫРТА ТӨЗӨӨРИ

Қан-Оозы районның јери јурт хозыайствоны тыңыдарына јарамыкту. Мында продуктивносты бийик көп мал өскүргедий аргалар јеткил. Малга ток азыралды эдип алатан кыралар, өлөң чабар, мал кабырып семиртер одорлор элбек. Колхозтордың ла совхозтордың экономиказы тың. Район эдип турган текши продукцияның — 88, товарный продукцияның 90 проценти, төс производственный фондтордың 98 проценти ологро келижип јат.

КПСС-тин Төс Комитедининг май (1982 ј.) ла апрель (1985 ј.) айлардагы Пленумдарының, партияның XXVII съездининг кийинде райондо совхозтордың ла колхозтордың экономиказын, материально-технический арга-чыдалың тыңыдары јанынан көп керектер эдилген де, эдилип те јат.

Қалганчы беш жылда колхозторды ла совхозторды тыңыдарына 23 миллион салковойго шыдар капиталный чыгымдар эдилген. 33 мунг тын мал турар кажаандар тудулды. Онынчы бешжылдыктагызына көрө, төс фондтор 41 процентке өскөн. Хозыайстволордо уур иштерде механизация тыңыды. Олор көп тракторлор ло өскө дө јуртхозтехника, жүзүнбашка машиналар алдылар.

Онын ла өскө дө иштердинг шылтуунда районның колхозторы ла совхозторы он биринчи бешжылдыктын пландарын өйинен озо бүдүреле, планга үзеери государственого 1967 тонна эт, 631 тонна сүт, 150 тонна түк ле 725 килограмм анның мүўзин табыштырдылар.

Районның агропромбиригүзи, колхозтордың ла совхозтордың башкараачы ишчилери ле партийный организациялары общественный малды 1985—86 жылдардың кыжында кичееп, јакшы кыштадып чыгарарга төзөмөл лө јартамал-политический ишти бийик кеминде өткүрдилер. Мал, алдындагы жылдарга көрө, јакшы кыштаганын темдектеер керек. 1985—86 жылдардың кыжында уйлардың сүди астаардан болгой, там көптөди. Онын алдындагы кышка көрө, кажы ла уйдан сааган сүт 48 килограммга көптөгөн. Район государственого сүтти 240 тоннага көп табыштырды. Уйлардан, койлордон ло эчкилерден өлүм астаган. Кураандарды ла уулактарды 2782 тынга көп алган.

Калганчы өйдө журтхозяйственный производствоны тын-
гыдары, једимдерин көптөдөри, астамын бийиктедери јаны-
нан иш көндүкти. Бу сурактар КПСС-тин райкомынын бю-
розынын, райисполкомнын, РАПО-нын, баштамы партий-
ный организациялардын төс ајарузында.

Өткүрип турган төзөмөл лө јартамал иште кей куучындар
астап, чоком керектер көптөп туру. Бу иштердин ууламјы-
зы — кажы ла коллектив, кажы ла кижы кичеенип иштеери.

Бүгүн иш кандый, съездтин кийнинде кандый јангырту-
лар болуп турганын, не кубулганын, олордын тузазын шүүп
көрөр керек. Текши айтса, районнын колхозторы ла сов-
хозторы, РАПО бойларында бар көп аргаларды јетире ту-
заланбай јат деп ајдар керек. Төс фондторды тынгыдары-
на чыгымдалган салковойдон астам ас болуп туру.

Ток азыралды артыкташтыра белетеп болбой турган учун
он биринчи бешјылдыкта малдын продуктивносты јабызаган.
Аш эдип турганы — 32, өлөң — 6, сенаж ла моноазырал 20
процентке астаган.

Район јылына орто тооло сүт ле эт иштеп алып турга-
ны онынчы бешјылдыктын кеминде де арткан болзо, олор-
ды эдип аларына чыгымдар көптөгөн. Бир центнер аштын
иштеп алган баазы (чыгымдаганы) 47 процентке, өлөңнин
— 33, силостын — 42, сенажтын — 34, сүттин — 16, эт-
тин — 35, түктин 13 процентке бийиктеген.

Государствого эт табыштырганынан районнын колхозто-
ры ла совхозторы јылдын сайын алып турган кирелте,
онинчы бешјылдыктагызына көрө, 30 мун салковойго ас-
таган. Иштин арбыны јүк ле 2 процентке өскөн.

Уйдын сүдин көптөткөдий аргалар јетире тузаланылбай
турганынан улам хозяйстволордын көргүзүлери өрөлү-тө-
мөндү. Калганчы төрт јылда райондо кажы ла уйдан јылы-
на сааган сүт орто тооло 70 килограммга јабызаган.

1985 јылда Экинурдын уй саачылары ла уй азыраачы-
лары сүтти көптөдөри учун мөрөйлөжип, кажы ла уйдан
орто тооло 2273 килограммнан сүт сааган болзо, коштой
турган андый ок јерлү Ак-Јалаңайдын уй саачылары 1534,
Талицанын — 1460 килограммнан саап алдылар.

Уйдын сүди көптөбөй турган төс шылтак — зооветери-
нарный науканын једимдерин, јангы технологияны, озочыл-
дардын эп-сүмезин иште тузаланарын РАПО-нын, хозяйст-
волордын башкараачылары ла специалисттери кичеебей
тургандары. Сүттенир уйлар өскүрер зоотехнический иш ба-
за једикпестерлү төзөлгөн.

Темдектезе, Майма райондо «Чуйское» ОПХ-да тузаланып, жакшы једимдерге једип алып турган поточно-цеховой система Кан-Оозы районнын бир де хозяйствозында тузаланылбайт. Бу системанын кезик ээжилерин, темдектезе субай уйларды башка цехке бөлийтенин «Коргондогы» совхозто, «Путь Ленина», «Путь Ильича» колхозтордо тузаланза да, онон уйдын сүди кожулбай туру.

Малданатан бозуларды кичееп өскүрерине ајару ас. Онон улам саар уйларга кожулган кунајындардын сүди ас болуп туру. Былтыргы јылда саап турган уйлардын тоозына баштапкы төрөгөндөрдүн тоозы 22 процент, кажызынан ла сааган сүт жүк ле 1300—1400 килограмм болды.

Бастыра райондо өткөн бешјылдыктын туркунына кажы ла койдон кайчылап турган түк 2,4 килограммга јетире көптөгөн дө болзо, кезик хозяйстволордо койлордын түги ас. «Талицадагы» совхозто ло «Путь Ленина» колхозто жүк ле 1,9 килограммнан кайчылап алып турулар. Коштой турган «Путь Ильича» колхозто кажы ла койдон 2,3 килограммнан кайчылап јадылар.

Койлордын түги ненин учун андый өрөлү-төмөндү дезе, кезик хозяйстволордо селекционно-племенной иштин кеми јабыс, бонитировканы јанду ла деп өткүргилейт, койлорды түктенири, угы, класстары аайынча башка-башка үйрлерге бөлибей, укту койлордын аңылу үйрлерин төзөбөй јадылар.

Көп мал өлүп, эткомбинатка арык мал аткарылып турганынан улам көп эт јылыйып јат. 1981—1985 јылдарда этке барган уй малдын 14 проценти, койлордын ла эчкилердин 39 проценти арык болды. Бешјылдыктын туркунына этке табыштырган малдын тирүге бескези бийиктебеген.

Районнын колхозторында ла совхозторында малдын тоозын көптөдөр иште зоотехнический учетты јарандылары керектү. Өткөн бешјылдыкта райондо јылдын ла кажы ла 100 тын эне малдан 72 бозу, 68 кураан, 62 кулун алып, чыдадып турган. Јылдын ла 1160 уй (14 проценти), 11240 кой (8 проценти) кызыр артып турды. Бу — зооветспециалисттердин ижинин једикпези. Кезик хозяйстволордо бастыра јоон малды төрөйтөни јанынан шиндебей јадылар. Былтыргы јылда райондо бар уйлардын жүк ле 40 проценти төрөөри јанынан шинделген, «Ленинский наказ» колхозто — 25, «Қырлыктагы» совхозто — 24, ХХІІ партсъездтин адыла адалган колхозто жүк ле 37 проценти шинделген. Фермаларда турган бастыра уйларды шиндеген болзо, та-

былган кызыр уйларды үзеери искусственный үренделтер арга болор эди.

Мал өскүреринде бийик једимдерлү болотон төс арга — малды ток азыралла тойо азырайтаны. Је райондо ол јанынан кичеемел ас болуп турганы билдирет. Өткөн бешјылдыкта малдын азыралы, онынчы бешјылдыктагызына көрө, 3 мунг тонна азырал-единицага ас белетелген. Онынчы бешјылдыкта кажы ла тын малга 5,08 центнер-азырал единица белетелген болзо, он биринчи бешјылдыкта 4,12 центнер белетелди.

Малдын азыралы түжүм јабызаганынан улам астады. Јер ижининг культуразы жабыс болгонынан улам, јерди кичееп тузаланбай, өтөклө, минеральный удобрениелерле јарандырбай, науканын једимдерди ле озочылдардын эп-сүмези таркабай турганынан улам он биринчи бешјылдыкта, онын алдындагы онынчы бешјылдыкка көрө, кажы ла гектарда аштын түжүми 2,4 центнерге, үрендеген өлөнгинг түжүми 13 процентке астады.

Колхозтордо ло совхозтордо севооборотты чике тузаланбай јадылар. Кыраларды күскиде солоктоп сүрер ээжини бүдүрбей турганы јастыра. 1986 јылда күскиде 6573 гектар кыра белетеердинг ордына жүк ле 1420 гектар белетелген. Районнын хозяйстволорында кыраны јердин кыртыжын антарбай сүретен салдалар бар. Је оларды тузаланбай, јердин кыртыжын антара сүргүлөйт.

Колхозтордо ло совхозтордо минеральный удобрениелердин складтары јок бололо, экелип алган удобрение үрелип турган учуралдар бар. 1986 јылда бир де хозяйство удобрение чеберлейтен склад тутпай јат. Ол јаан једикпес.

Өзүмдерди курт-когыстан корыйтан химический средстволор коомой тузаланылат. 1985 јылда оларды тузаланатан план жүк ле 33 процентке бүткен.

Сугарылган јерлердин түжүми бийиктебейт. Бытыргы јылда сугарылган 766 гектар јерден план аайынча 25 центнерден алардын ордына жүк ле 11 центнерден алган.

Он биринчи бешјылдыкта азыралдын чындыйы јаранбады. 1981—1985 јылдарда белетелген бастыра өлөнгинг 54 проценти, силостын — 29, сенажтын — 45, өлөнгинг кулурынын 87 проценти классный эмес болгон. Быјылгы јылда райондо белетелип турган азыралдын чындыйы бийик болоры учун тартыжу база уян болды.

Партийный организациялар јаантайын өткүрип турган төзөмөл лө јартамал иштин шылтуунда райондо јурт хо-

зайстводогы иштерде коллективтин подряды элбеде таркай берди. Ол эп-сүмеле иштеерине көчүп баштаган. 1983 жылда райондо 62 бригада ла звено коллективтин подрядыла иштеген болзо, 1986 жылда 1-кы июньда 424 бригадада 1656 киж иштеди. Олорго бастыра кыралардын 65 проценти, саар уйлардын — 36, койлордын ла эчкилердин — 91, жылкылардын 10 проценти берилди. Ан өскүрери ле адару тудары бастыразы коллективтин подрядына көчкөн.

1985 жылда колхозтордо эдилген журтхозпродукталардын 31 проценти, совхозтордо — 36 проценти жаңы эп-сүмеле иштеген бригадаларга келишти.

Je оныла коштой жаңы эп-сүмеле иштеерине көчөринде једикпестер барын темдектеер керек. «Путь Ленина» колхозто јалан ижинде бар 3 бригададан јүк ле бирүзи коллективтин подрядыла иштеерине көчкөн. «Путь Ильича» колхозто малга азырал белетеген өйдө коллективтин подрядыла бир де звено иштебеди. Ак-Јалангайда мал өскүреринде коллективтин подрядыла иштеерине көчкөлөк.

Райондо агропромышленный биригүнин специалисттер экономический иштин сурактарына ајару этпей турулар. Балансовый комиссиялардын учуры јабызаган. Олордо эдилген иш јанынан экономический түп шүүлтелер эдилбейт, бар једикпестерди јоголтып турганына шинжү јок.

Онын да учун јер ижинде коллективтин подрядыла иштеп турган бригадаларда ла звенолордо 1985 жылда иштин арбыны, онын алдындагы јылга көрө, 18 процентке бийиктеерде, улус алган акча-јал 38 процентке өскөн. Мал өскүрериндеги коллективтерде дезе, иштин арбыны 6 процентке јабызады.

Башкараачы ишчилерле иштеп турганында једикпестер бар. Олор бойынын ижи учун каруулу болоры, кичеенип, тапкыр ла баштанкай шүүлтөлү болоры јанынан партиянын райкомы, райисполком, РАПО некелтени бийиктетпей турулар. Башкараачылардын ла специалисттердин, механизаторлордын ла малчылардын билгирин бийиктедери, таскадузын тыныдары јанынан иш уйан төзөлгөн.

1986 жылдын 1-кы июльга районнын колхозторында ла совхозторында 379 башкараачы ла специалист иштеди. Иштеп турган 60 баш специалисттерден 19 кижиде бийик үредү јок. Анчада ла орто үйе башкараачы ишчилерде аңылу үредүзи јок, текши үредүзи јабыс, практик улус көп. Јалан ижинин 80 проценти аңылу үредү албаган улус. Олор солынып турганы ас эмес. Быјыл жарым жылдын туркунына фермалар-

дын заведующийлеринен, бригадирлерден 54 киж. эмезе 14 проценти солынды.

Јурт хозјайствонун ишчилеринин мастерствозын бийиктедер ишти кезем тыгыдары керектү. Трактористтердин ортодо јүк ле 48 проценти, малчыларда — 15,5 проценти I ле II классту.

Партиянын райкомы, баштамы партийный организациялар иште партийный башкартуны тыгыдып та турган болзо, мында тутактар көп. Бастыра райондо механизаторлордын ортодо коммунисттердин тоозы калганчы үч жылда үч процентке астаганы партийный иштин једикпези болуп јат. Мал өскүрөөчилердин, анчада ла койчылардын ла уй саачылардын ортодо коммунисттер көптөбөйт. Райондо бозу азыраачылардын ортодо бир де коммунист јок.

«Путь Ленина» колхозто уй кабыраачы 47 кижиде — сок јангыс коммунист, 85 койчыдан — 9, 30 уй саачыдан — 2 коммунист. «Путь Ильича» колхозто 30 трактористтен — II, 30 шофердон — 5, 58 койчыдан — 6, 26 уй саачыдан 4 коммунист.

Райондо КПСС-тин XXVII съездинин некелтелери аайынча идеологический ишти јурт хозјайстводо бастыра ишти јаан једимдү эдип аларын јеткилдеер эдип төзөөри керектү.

Бу јуукта партиянын обкомынын бюросы Кан-Оозы районнын партийный организациязы јуртхозјайственный производствоны тыгыдала, једимдү болорын бийиктедери јанынан өткүрип турган ижин шүүп көрөлө, өрө айдылган өскө дө једикпестерди темдектеп, оморды түрген јоголтоло, партиянын XXVII съездинин некелтелери аайынча ишти текши јангыртарын КПСС-тин райкомынан, баштамы парторганизациялардан некеди.

Районнын партийный, советский, јуртхозјайственный органдарынын јаан учурлу задачаларынын бирүзи — колхозтордо ло совхозтордо бар јерди, малды, машиналарды ла механизмдерди јаан једимдү тузаланганы, ишти јангы эп-сүмеле төзөгөни, науканын ла озочыл иштин једимдерин, јангы технологияны тузаланганы, иштин дисциплиназын тыгытканы ажыра малдан алган продукцияны көптөдөри ле чындыйын јарандылары деп, партиянын обкомынын бюросынын јөбинде айдылды.

Бу задачаны јенүүлө бүдүретен арга — малга ток азыралды артыкташтыра белетеп алары. Анчада ла белетелип турган азыралдын чындыйын бийиктедерине ајару керек. Малдын тоозын көптөдөр, угын јарандыра, продуктивнозын бийиктедер.

Экономический ишти жарандыларыла колхозтордын ла совхозтордын экономиказын тыгыдар. Хозрасчетко, коллективтинг подрядыла иштеерине көчөр. Журт хозяйстводо иштин арбынын бийиктедери, продукция эдерине чыгымдарды астадары, продукциянын чындыйын жарандылары учун тартыжуны тыгыдар.

КПСС-тинг обкомынын бюрозы партийный ишти тыгыдарына аңылу ајару этти. КПСС-тинг райкомынын бюрозы, совхозтордын ла колхозтордын парткомдоры бастыра керектерде партийный башкартунын эп-аргаларын јаныртар ла жарандылар, башкараачы ишчилерге ле специалисттерге иш учун некелтени тыгыдар учурлу.

КПСС-тинг райкомы, баштамы партийный организациялар, олардын идеологический ишчилери јурт хозяйстводо ишти јанырта тӧзӧӧри, ичкери ӧзӧмди тӧргендедери јанынан КПСС-тинг XXVII съездинин, партиянын Тӧс Комитединин июнь айдагы (1986 ј.) Пленумынын јӧптӧринде тургузылган задачаларды ишкӧчиле јаткандарга јартаар политический ишти элбедери керектӧ.

А. ЯЛБАКОВ,

КПСС-тинг обкомында јурт хозяйствонин ла аш-курсактын промышленнозынын бӧлӧгинин заведующийинин заместители

ГАЗЕТТЕРДИ ЛЕ ЖУРНАЛДАРДЫ — КАЖЫ ЛА БИЛЕГЕ

Совет Союз — телекейде эн көп кычырып турган ороон деп јолду чотолып јат. Оны ороондо кепке базылып чыгып турган бичиктердин, газеттердин ле журналдардын тиражы јылдын ла элбеп турганы керелейт. Бүгүңги күнде јангыс ла бистинг областта кажы ла билеге орто тооло 4 газет ле журнал келижет. Кажы ла мунг кижиге 1200 экземпляр таркадылат. Улус газеттерди көп алдырып, кычырып турганынан јуртта албаты-јоннын политический эрчими тын, идейный кеми бийик болгоны, озор телекейде ле ороондо болуп турган керектерди билерге амадаганы јарт билдирер.

Шак ла газеттер ле журналдар ажыра партия бойынын политиказын албаты-калыкка јетирип, јартап јат. Газеттер — једикпес-тутактарды коскоротон, озочылдардын ченемелин таркадатан јаан арга. Газеттер ажыра ишкүчиле јаткандар бойынын шүүлтелерин чыгара айдып, ороондо государствонын керектерин, хозяйственный ла культурный строительно башкарарында туружып јадылар.

Газеттер ле журналдар — партиянын ла албаты-калыктын ортодо колбуларды тыгыдатан быжу арга. Онын учун озорды кажы ла совет кижиге јетирери — партийный организациялардын јаантайын кичееген кереги болор учурлу.

Эмди Туулу Алтайда келер 1987 јылга газеттерге ле журналдарга бичидер иш өдүп јат. Бу иш канайда башталганын айдардан озо, быјылгы 1986 јылга газеттер ле журналдар алдырып турганын алып көрөли.

Быјылгы јылда бистинг область бастыразы 230770 экземпляр газеттер ле журналдар алдырып туру. Ол 1985 јылдагызынан 18671 экземплярга көп. «Правда», «Известия», «Советская Россия», «Звезда Алтая», «Сельская новь», газеттерди; «Коммунист», «Политсамообразование», «Албатынын депутаттарынын Советтери», «Алтайдын агитаторы» журналдарды ла өскөлөрин де алдырып, кычырып турган улустын тоозы көптөди. 1985 јылга јылдын баштапкы јарымына газеттер ле журналдар таркадары јанынан берилген план ажыра бүткен.

«Союзпечатьтын» Туулу Алтайдагы агентствозы связьтын областтагы ишчилери келер јылга газеттерге ле журнал-

дарга бичидер ишти јакшы баштадылар. Бу ишти өткүреринде областта партийный организациялар көстөгөн алты жүстен ажыра кижиге туружып жат. Олорло семинар өткөн. Чокым план тургузылды. Плакаттар таркадылды.

Же оныла коштой келер жылга газеттер ле журналдар таркадар иште жаан — једикпестер ле тутактар бары билдирет. Газетке бичидетени — жагыс ла акча алала, квитанция бичип беретени эмес. Бу ишле коштой эл-јон ортодо јуундар өткүрери, улустын шүүлтезин угары кыйалта јок керектү. Улус бичидип алган газеттерин јетирип турганы, газеттерде, анча да ла райондордо ло областта чыгып турган газеттерде јарлалган материалдары аайынча једикпестерди айдар эди. Мында једикпес-тутактар бисте көп. Улус кандый газеттерди ле журналдарды кычырарга јилбиркеп турганын база билер керек. Газетке бичидип турган кижиге, агитатор ло политинформатор кемге кандый газет ле журнал јараарын јартап айдып берери тузалу. Өткөн јылдарда бу иш канайда өткөнүн база билер, андагы једикпестерди јоголторго кичеенер керек.

Јуртта, коллективте кандый иштү улус барын, предприятелерди, организацияларды ла учреждениелерди, олордо иштеген улусты (ижин, специальнозын, бичикчизин, партийнозын, национальнозын, јажын) билетени газеттер таркадар иште жаан учурлу.

Агылу иш аайынча чыгып турган газет-журналдар служащийлердин ле специалисттердин ортодо таркабай турган учуралдар бар. Темдектезе, «Медицинский газетти» 100 медичининг ортодо јүк ле 17 кижиге алдырат. Јурт хозјайствонунг специалисттери бойынын ижиге аайынча кандый газеттер ле журналдар алдырып турганын областта билер кижиге јок.

Коммунисттердин ле комсомолдордын ортодо партийно-политический, комсомолдын ла јашөскүримнинг газет-журналдары таркаганы бистинг областта крайдагы кеминен јабыс. Областта «Правда» газетти коммунисттердинг 40 проценти (крайда — 60 проценти) алдырып јадылар. Бисте 100 коммунистке 5,1 партийный журналдар келижет. Партийный газеттерди Турачак райондо коммунисттердинг 29 проценти, Маймада — 34, Көксуу-Оозында — 34, Кан-Оозында — 38, Горно-Алтайск городто 39 проценти алдырып турулар.

Кезик ведомстволор, организациялар ла учреждениелер бойларына газеттер ле журналдар алдырбай турганы јастыра. Коллективте текши тузаланатан газеттер ле журналдар кыйалта јок болор учурлу. 1986 жылга газеттерге ле журналдарга областта 50-ге шыдар коллектив, ол тоодо Кош-Агаш райондо Чапаевтинг адыла адалган, «Кызыл Чолмон», «Кы-

зыл Мааны» колхозтор, Турачак райондо Майский јурт Совет, Улаган райондо «Советский Алтай», «Чолушмандагы» совхозтор чек бичитпеген. Партиянын обкомынын ла обл-исполкомынын органын — «Алтайдын Чолмоны» газетти Горно-Алтайский горисполком, облпрокуратура, «Облмеж-колхозлес» биригү, областьтын ла райондордын өскө дө кезик ведомстволоры ла организациялары бичидип алдырбай турганы олордогы партийный организацияларды башкарып турган улустын кемин керелеп көргүзет.

Ишкүчиле јаткандардын кезик коллективтеринде партийный ла профсоюзный организациялар «Плакат» издательство кепке базып чыгарып турган, сүреен јаан учурлу, өдүмдү көргүзүлү агитация болотон продукцияга — плакаттарга бичитпей јадылар. Андый плакаттарды бичидип алдыртарына акчаны газеттер ле журналдар алдыртарына берилген акчага үзеери чыгымдаарына јөп берилген. Бүгүнгү күнде бистин область 2258 комплект плакаттар бичидип алдырган, кажы ла коллективке 2 салк. 93 акчадан келижет. Ол крайдагы ла республикада алдырып турганына көрө чик јок ас.

Газеттерге ле журналдарга бичидер иш кезик јерлерде јангыс ла квитанция бичигениле токтоп јат. Бастыра јартамал ла төзөмөл иш текши заказ эткениле божойт. Онын учун көп улус керектү газеттерге ле журналдарга бойынын өйинде бичитпей артып јадылар. 1986 јылга газеттерге бичидерге көп улус бичиткен газеттерин ле журналдарын оройтыйла алып баштаган. Темдектезе, 1200 экземпляр «Звезда Алтая» газетти кычыраачылар 1-кы февральдан алып баштадылар.

Бичиткен газеттер ле журналдар улуска сүреен орой келип турганы керегинде комыдалдар улай ла болуп јат. Андый комыдалдар анчада ла Кош-Агаш, Улаган, Көксуу-Оозы райондордон көп. Горно-Алтайск городто, Майма, Чой, Шибалин райондордо јуртаган улус областьтын «Звезда Алтая», «Алтайдын Чолмоны» газеттерин ол ок күннин баштапкы жарымында, Барнаулда кепке базылган газеттерди энирге јетире алып кычырар аргалу. Је бисте көп учуралдарда андый болбой јат. Суббот күн кепке базылып чыккан газеттерди кезикте понедельник, вторник күндерде экелип турган учуралдар бар (шылтагы-почтальон јок эмезе оорыган, өскө дө).

Эл-јоннын ортозынан газеттер таркадаачы эдип көстөгөн улусла иш коомой төзөлгөн. Каа-јаада инструктаж өткүргениле бастыра иш божоп калат. Олордын ортодо коммунисттер, комсомолдор, специалисттер, городтогы ла јурттагы интеллигенциядан улус ас.

Газеттерди ле журналдарды албаты-калыкка таркадарында тузаланатан арга — областьтын ла райондордын газеттери, райондордогы радиогазеттер, көргүзүлү агитация, стенгазеттер, жуучыл листоктор, плакаттар.

Областьта газеттерди ле журналдарды 1987 жылга таркадар иш кидим өдүп јат. Кажы ла биле газеттү ле журналду болзын — андый задача бүгүн баштамы партийный организациялардын алдында тура берди. Газеттерге бичидип турган улус ыраак фермаларда, малчылардын турлуларында, агаш кезеечилердин бригадаларында иштеген улуска једер учурлу.

И. БЕЛЕКОВ,

**КПСС-тин обкомында пропаганда ла агитация
бөлүктинг инструкторы**

«ПРАВДА» 1987 ЖЫЛДА

«Правда» — КПСС-тин Төс Комитединин газеди. Онын сөзи совет улуста жаан тоомжулу, бичигенин гран ары жанында тын аярып кычырып жадылар.

1987 жылда «Правда» газетке 75 жыл толор. Оны төзөгөн кижиге, баштапкы редакторы — В. И. Ленин. «Правданын» баштапкы номери 1912 жылда 5 майда чыккан. Россияда ишмекчи класстын тартыжузынын историясында «Правда» элбек калык кычырарына жажыды жокко күнүн сайын чыгып турган баштапкы газет болды. Онон озо социал-демократтардын газеттери («Искра» ла өскөзи де) жажытту кепке базылып, туйка таркадылатан.

«Правданын» жүрүмү коммунисттердин партиязынын ат-нерелү историязыла үзүк жок колбулу. Газеттин страницалары — ишмекчилердин ле крестьяндардын телекейде баштапкы государствозынын ижин ле жүрүмин көргүскени.

Бастыра совет улус «Правдала» колбулу. Ого једимине сүүнгенин, једикпестерге ле жастыраларга јөпсинбегенин бичип жадылар. Ол — албаты-јоннын трибуназы.

Келер 1987 жылда «Правдада» КПСС-тин XXVII съездинин исторический јөптөрүн жүрүмде бүдүрери жанынан совет улустын эрчимдү ижине учурлалган материалдар жарлалар. Ишкүчиле јаткандардын коллективтеринде, партийный организацияларда иш жагырта төзөлгөни керегинде жаан куучын болор. «Правда» партиянын социальный полтиказына жаан ајару эдер.

Газеттин страницаларында продукциянын чындыйын жарандылары, дисциплинаны тыгыдары, совет жүрүмге јарабас кылыктарла күүн-кайрал јоктон тартыжары керегинде куучын тын өдөр. Общественный производствоны астамду эдил аларына, науканын ла техниканын једимдерин тузаланарына, Аш-курсактын программанын бүдүрерине, улустын су-кадыгын кичеерине, школдордын ижин жагырта төзөөрине учурлаган материалдар газетте күнүн ле болор. Бастыра бу сурактарды көргүзеринде редакция кычыраачылардан болуш сакып туру.

«Правданын» тös ууламжыларынын бирүзи — партийный организациялардын, коммунисттердин ижин көргүзери. Андый материалдар газетте алдындагы ла аайынча күнүн сайын чыгып турар. Олордо баштамы партийный организациялардын, партиянын райкомдорынын, горкомдорынын, обкомдорынын, крайкомдорынын ижи көргүзилер, идеологический иш керегинде айдылар.

«Правданын» редакциязы бойынын ижинде В. И. Ленинин жакарузы аайынча кычыраачылардын, журт ла ишмекчи корреспонденттердин письмолорына жөмөнөр. 1987 жылда озодон бери жанжыкканы аайынча «Кычыраачылардын письмолоры», «Правдада» жарлаган согында», «Албатынын шинжүзинин» страницазы», «Кычыраачынын письмозы аайынча» ла өскө дө текши бажалыктарлу страницалар чыгып турар.

«Правданын» кычыраачылары телекейде болуп турган керектер аайынча жарлалган материалдарды соныркап кычырып жадылар. Кычыраачылар газетте социализмнин ороондорында жүрүм, капитал бийлеген ороондордо ишкүчиле жаткандардын тартыжузы керегинде солун материалдар көп болзын деп күүнзегилейт. Оны редакция келер жылда аяруга алар.

Бүгүн «Правда» 10 миллион 800 мунг экземпляр тиражла чыгып жат. Орооннын республикаларында, крайларында ла областтарында 100 корреспонденттерлү. Гран арыянында корреспонденттери көп. «Правданы» орооннын 56 городында, ол тоодо Барнаулда кепке базын чыгарып жат.

«Правда» газетке бичидигер.

ТУШТУК СИБИРЬДЕГИ АЛБАТЫЛАРДЫН НАЦИОНАЛЬНЫЙ ТЕАТРАРЫ

Театрдын искусствозы — кажы ла албатынын культуразынын кереес бөлүги. Онын өзүминин кеми текши культуранын једимин, онын философский, идейно-политический ле художественно-эстетический көрүм-шүүлтезинин ийдезин ле аргаларын керелейт.

Көп национальностторлу совет театрды төзөгөни — телекейлик театральный искусстводо качан да болбогон јаан керек. Бистин социалистический обществодогы национальнй культуралардын најылыгындый бирликти кижиликтин историзы качан да көрбөгөн.

Бис совет театрдын једимдери керегинде айтканыста, алдыста СССР-дин албатыларынын кажызынын ла национальнй культуразынын эткен јөмөлтөзи, үлүзи турат, ненин учун дезе кажы ла национальнй театрдын једимдери бастыра совет искусствонин, бастыра албатынын духовный байлыгы боло берет.

СССР-дин албатыларынын исторический кыска өйгө једип алган јаан једимдери эн ле озо эки јаан учурлу керектерле колбулу болуп јат. Баштапкызы — бистин орооннын албатыларын чактан-чакка улалып келген базынчыктан јайымдаган Улу Октябрьский социалистический революция ологго политический, гражданский ле духовный јайым берген, социалистический культуранын общественно-экономический, социально-политический төзөлгөзин салган.

Алтайлардын, хакастардын ла тувалардын исторический өзүминде патриархально-феодалный колбулардан социализмге келген јолы көп сабалай түнгей болгоны текши јарт. Шак мынан улам олоордын художественный культуразынын, ол тоодо театрдын да төзөлип келген јолдоры түнгей болгон. Је туваларда, темдектезе, бир кезек исторический айалгалардан улам, анайда өзүп келген јолы, айалгазы, өйи бир канча аңылу башкалу болгон. Туванын Албаты Республиказы 23 јылдын туркунына кемнен де камааны јок болгон өйдин туркунына (1921 — 1944 јј.) Туванын албаты-революционный партиязынын башкарузыла национальнй художественный культура төзөлип, ичкери өзүм алынган.

Түштүк Сибирьдин албатылары — алтайлар, хакастар, тувалар, бистин орооннын өскө дө эл-жоны чылап ок, азында сондошто ло карануйда јаткан болзо, социализмди бүдүрер айалгада бойларынын национальный театрларын төзөп, өзүмнин јаан јолдорын өткөндөр.

Алтайлардын, хакастардын ла тувалардын профессиональный театрлары төзөлгөни СССР-дин албатыларынын текши культуразынын өзүминин айрылбас бөлүги болгон.

Хакасияда профессиональный театр 1931 јылда, Туулу Алтайда — 1933, Тувада 1936 јылда ачылган. Бу үч театрдын өзүми бойларынын бүдүми аайынча Сибирьдин өскө национальный театрларынан аңылу башкалу болгон.

Буряттар, якуттар революциядан озо бойлары постановкалар тургузып, бир эмеш те болзо, ченемелдү болгон, је алтайлар, хакастар, тувалар андый керекти билбейтендер. Је андый да болзо, театрдын искусствозынын кезик чүмдемелдери мүргүүлдерден, јандаштардан, чөрчөктөрдөн, кожондордон ло ойындардан көрүнип туратан. Түштүк Сибирьдин албатыларынын национальный театрлары кыска өйдин туркунына төзөмөлдүн, баштанкайдын, өзүмнин күч јолдорын өткөн.

Алтайлардын, хакастардын ла тувалардын театрлары ачыларынын јаан учурлу төзөлгөзинде озочыл реалистический ле гражданский јанжыгуларлу орус классический ле совет театрдын искусствозы турган.

Профессионал театр түрген өзөринин јаан аргазы социалистический реализмнин эп-сүмези болгон. Ол эп-сүме бастыра көп национальностторлу совет театрдын төзөлгөзинде јадып јат.

Түштүк Сибирьдин албатыларынын культуразынын ла искусствозынын өзүмине јакшынак камаанын эн ле озо орус культура јетирген. Андый камаан ла чокум болуш јогынан бу албатылардын национальный театрлары төзөлөри керегинде айдарга да күч болор эди. Андый камаандардын бүдүмдери башка-башка болгон: национальный культура бойына искусствонын јангы эп-аргазын ачар арга берген. Национальный искусствонын төс башталгазында орус театрдын ишчилери туруп, јииттерди актердын узына үредип турган. Туулу Алтайда Л. Н. Баской, И. С. Забродин, Хакасияда — М. Борзунов, И. С. Самохвалов, Тувада — И. Я. Исполнев, Р. Г. Миронович, А. В. Шатин болгондор. Орус актерлор, режиссерлор, музыканттар, хореографтар профессионал искусствонын төзөлгөзин салгандар. Орус искусство ажыра театрдын общественный учурын ла социальный ууламјызын билип алары јарталган, таскадылган.

Орус театрдын ченемелине тайанып, национальный театр өзүмнин бир канча үйелерин ажыра алтап, жаңы өйдөги телекейлик театрдын бийик једиминен тем алып, бойынын искусствозын төзөөр аргалу болгон. Бу керектер једимди түргендеткен де болзо, је мыныла коштой бир канча уур-күчтерге экелген.

Түштүк Сибирдин албатыларынын театрларынын төзөлөр туштагы аңылу башказы искусствонун једимине једериле коштой, көрөөчини үредеринде, јон ортодо агитация өткүреринде болгон. Алтайлардын, хакастардын ла тувалардын театрлары агитационный ууламјылу болуп төзөлгөн. Олор көрөөчилерди искусствонун эп-аргазыла жаңы жүрүмге, жаңы кылык-јаңга, жаңы културага кычырып турган. Түштүк Сибирдин албатыларынын национальный өзүмнин база бир үйези театр-студиялар төзөөри болгон. Андый студиялар келер өйдөги театрлардын төзөлгөзи болуп тура, јаантайын бойынын республиказында, облазында јурттарга јорыктап, көрөөчилерди искусствонун жаңы бүдүмине тартып алары, жаңы жүрүм төзөөри јанынан јаан ла сүрекей баалу иштер өткүрген.

Совет театрдын, ол тоодо Түштүк Сибирдеги албатылардын театрларынын јууп алган ченемели башка-башка културалар бой-бойыла өмөлөжип, ченемелин алыжып иштегени — кажы ла национальный театрдын ичкери өзүмнин сок жаңыс төс аргазы деп көргүсти.

Түштүк Сибирдин албатыларынын фольклорында, ойындарында, чүмдемел-јаңжыгуларында театр искусствонун башталгандары бар болгон. Је профессионал театр болорго эн озо бийик өзүмдү театрлу албатылардын духовный ченемелин үренип, билип алары керектү болуп јат. Алтай, хакас ла тува албатылар чек јап-јаңы искусствого орус театрдын устарынын карындаштык болужы ажыра үренип, чындык јадын-јүрүмди көргүзер эп-сүмелерге олордон таскаган.

Алтай, хакас ла тува театрлардын сценаларында ойнолгон баштапкы пьесалар орус драматургтардын салтарыла бичилген. Шак анайда П. Кучияк «Чейнешти», В. Кок-оол «Хай ыран-ботты», М. Коков «Акунды» бичигендер. Хакасияда, Тувада ла Туулу Алтайда орус артисттер национальный артисттерле кожо ойногылаган. Бу керек дезе национальный артисттердин де узы өзөрине, орус артисттердин ойыны јаранарына јакшынак камаанын јетирген.

Национальный театрлардын, ол тоодо Түштүк Сибирдин албатыларынын театрлары төзөлөринде ле олордын өзүминде К. С. Станиславскийдин театрларында јайалталу көп ар-

тисттер, ол тоодо Тувада — Максим ле Каракыс Мунзуктар, А. Тавакай, О. Намдар, В. Кок-оол, Б. Бады-Саган, Е. Кендельбиль, Х. Конгар, Хакасияда — Е. Начинова, А. Шурышев, К. Чаркова, А. Щетинин, А. Тодикова, Г. Саражаков, Д. Килижеков, С. Чаптыкова, А. Туртугешева, В. Коков, Туулу Алтайда — А. Балина, С. Санашев, А. Чекурашев, В. Тысова өзүп таскап турганында улу Станиславскийдин үредүзинин каманы айдары жок жаан. Туванын театры Н. Погодиннин «Мылтыкту кижиге», Б. Лавреневтин «Жайрадылыш», М. Шатровтын «Революциянын адынан», М. Горькийдин «В. Железнова», тува драматург В. Кок-оолдын, С. Токанын, Саган-оолдын, башкир М. Каримнин, кыргыз Ч. Айтматовтын произведениелерин тургускан. Хакасияда — М. Коковтын «Акун», А. Топановтын ла Н. Зингеревскийдин «Төгүндеткен Хорхло», В. Шекспирдин «Отелло» ло «Гамлет», М. Горькийдин «В. Железнова», Ч. Айтматовтын «Эненин жаланы», М. Кильчичаковтын «Кылгалар», «Айу кобы», «Тынданган таштар», С. Сартаковтын «Саяннын сындары» деп спектакльдарды тургускандар. Туулу Алтайда П. Кучияктын «Алтын тандак», Б. Укачиннин «Кичү изү ай», Ч. Айтматовтын «Эненин жаланы», В. Розовтын «Ырысты бедрегени», М. Каримнин «Ай карыккан түнде» ле өскө дө произведениелер тургузылган. Карындаштык театрлар, искусстволор жуук колбулу, бой-бойынан ченемел алыжып иштегени, албатылар ортодо нажылык канча кирези тын ийделү болгонын база катап керелейт. Мында орус театрдын, эн ле озо К. С. Станиславскийдин үредүзи тюзөлип, таркадылган МХАТ-тын каманын темдектеер керек.

Культуралар салтарын жетиришкенинен онын национальный аңылу башказы жоголып калар аргазы жок, ненин учун дезе национальный театр бойынын национальный көрөөчилерине болуп иштеп тура, бойынын албатызынын историязынан, ич-санаазынан качан да айрылып барбас. Качан өскө культуралардын сабаазынан улам онын национальный аңызы жоголып калза, андый аңылу башка жок то болгон деп айдар керек. Же экинчи жандай алза, национальный аңыланыш албатынын национальный кылык-жанын, санаа-шүүлтезин, жандаган жанын, чактан-чакка улалып келген жадын-жүрүмин көргүзип турган күскү болуп тура, ол албатынын экономический ле духовный жүрүминдеги кубулталарла кожо кубулып турар.

Артист Н. Олзей-оол бай-кожойымга удурлажа тартышкан тува албатынын атту-чуулу геройы Самбажиктин кеберин сценада чокым көргүскен. Онын једимин шиндеп көрүп тура, рольды ойногон Н. Олзей-оол чындык национальный сүр-ке-

берди ачып, албатынын геройынын бастыра кижиликке јарт күүн-табын: ороонын, јайымды сүүгенин, албатынын јилбүзине чындык болгонын көрөдис. Тува, хакас, алтай театрлардын бир канча актерларынын ижин шиндеп тура, олардын кажызы ла бой-бойына түнгей эмес болгоныла коштой, артисттердин ойынында кандый да бирлик бар, мыныла колбой алтай, хакас, тува албатылардын бирлиги бар деген шүүлтеге келедис.

Алтай актердын искусстводо башкаланып турганы — бойынын күүн-табын табылу айдып, көргүзип, чүм-чам јок, ачык-јарык болгонында. Алтай актерлордын аңылу башказы керегинде айтканыста, санаага эн ле озо Анна Балинанын ойындары кирет. Онын көргүскен үй улузынын кылык-јаңы јымжак, јалакай, учына јетире беринген күүн-санаазын чыгарарга мендебес, је ол ок өйдө өктөм, јана баспас улус.

Алтай да, хакас та, тува да театрда јакшынак јайалталу актерлор ас эмес. Олардын ортодо Максим Мунзукты, Д. Клижековты ла көп өскөлөрин де адаарга јараар. Олардын кажызынын ла творчествозы Түштүк Сибирьдеги албатылардын искусствозы аңылу башкалу болгонын керелейт.

Је Туулу Алтайдагы театрдын једимдери керегинде айдып тура, бар једикпестерди темдектебеске база болбос. Национальный драматургияда албатынын күүн-табы, бүдүм-кеберин көргүскен произведениелер, јаңыс ла областта ла республикада эмес, је анайда ок оноң до ары темдектелип чыккан пьесалар ас эмес. Је андый да болзо, албатынын јадын-јүрүмин калай көргүскен, текшикижилик идеязы јок произведениелер база учурайт. Кезикте национальный деп адагылап бичиген пьесаларды јаңыс ла көрүм-шүүлтелери јабыстай улус ондоп ло јарадып турат. Анайда адалган тескери национальный произведениелерди авторлор теп ле тегин кеп ле укаа сөстөрлө ойинен өткүрө көпчидип, албатынын јүрүминин тыш ла јанын чала-была көргүскилейт. Кезикте национальный театрлардын сценаларында национальный костюмдар көргүскени, озогы јанжыгуларды ойгортконы чын ла национальный сүр-бүдүмди бөктөп койот. Јадын-јүрүмдеги келишпес-јарашпастарды, јүрүмнин өзүмин бүгүн, технический ичкерлеш түргендеп бараткан өйдө, каткы-кокыр аайлу эдип текши драматургиянын, актерлордын искусствозынын өзүмине буудак болуп туру.

Национальный культуралар бой-бойларына камаанын је-
тирижери, байгызыжары жылдын ла элбеп јат. Түштүк Си-
бирдин албатыларынын театрлары ортодо творческий гас-
трольдор өткүрижери, карындаштык албатылардын пьесала-
рын тургузары јанжыга берген. Бу ончозы СССР-дин алба-
тыларынын культураларынын өзүмине јакшы салтарын је-
тирет.

С. ТАРБАНАКОВА,
ГАНИИИЯЛ-дын кичү научный ишчизи

АЗИЯГА ЛА ТЫМЫК ТЕНГИСКЕ — АМЫР-ЭНЧУ

КПСС-тин XXVII съезди телекейде жеткер жок болорынын бастыра текши системазын төзөйтөн программа тургускан. Эмди СССР бу программаны бүдүрүп, амыр-энчүни ле жеткер жок болорын жеткилдеери учун тартыжуга Азиянын ла Тымык тенгистин бассейнинин ороондорын кожор чокым шү-үлтелер этти.

«Совет государство амыр-энчү ле жеткер жок болорын жеткилдеерине болуп, Азиянын ла Тымык тенгистин бастыра ороондорын өмөлөжөрине кычырып туру. Ого амадаган, бойынын улузы келер өйдө амыр-энчү жүрерине күүнзеген кажы ороонло бис куучындажып жөптөжөргө белен» — деп, КПСС-тин Төс Комитединин Генеральный качызы Михаил Сергеевич Горбачев Владивосток городты Лениннин ордениле кайралдаганына учурлай өткөн торжественный жуундагы куучынында айткан.

Уралдын кырларынан күнчыгыш жаар Азияда — Сибирьде ле Ыраак Күнчыгышта бистин орооныстын јеринин чик жок көп јаны јадып јат. КПСС-тин XXVII съезди бастыра Союзтын алдына тургускан улу жаан задачалардын көп тургуны мында бүдер. Анайдарда, Ыраак Күнчыгышта, Азияда, Тымык тенгистин телкемдеринде болуп турган ла болотон керектерде бистин орооныстын национальный ла государственный јилбилери бар.

Јер үстинин сүреен элбек талазында эн жаан дегедий государстволор, ол тоодо СССР, США, Китай, Индия, Япония, Вьетнам, Мексика, Индонезия туруп јадылар. Мында орто деп чотолгон, је Европанын кемјүзиле алза, тапту жаан ороондор: Канада, Филиппиндер, Австралия, Јаңы Зеландия бар. Олорло коштой Тымык тенгистин ортолыктарында ондор тоолу кичү ле чек оок государстволор туруп јадылар.

Телекейдин бу талазында бар государстволордын кезиги мундар, јүс јылдар историялу, өскөзи јирменчи јүсјылдыкта, көбизи јуукта јаңы колониализмнин телекейлик системазы јайрадылганыла кожо төзөлдилер.

Јаңы жүрүмди јирмезинчи чакта баштагылаган. Азияда јайым учун тартышкан бойынын јолы ла ченемели, бойынын

ээжи-яны, күүн-табы, культуразы, байлык-жөөжөзи бар. Же бу ороондорго текши неме — социализм боло берди.

Улу Октябрьдын жегүзинин ле фашизмди, япон милитаризмди жегенинин шылтуунда Монголияда, Түндүк Кореяда, Вьетнамда, Лаосто ло Кампучияда албаты-калык жан-башкаруны бойынын колына алала, жаңы жүрүмди төзөп баштаарда, социализм Азияда быжу жолго туруп алды. Телекейдин бу талазында революционный тартыжунун жаан жедими — Кытайда революция жегени болуп жат. Шак ла Азияда социализмге коркышту кату ченелтени баштап Кореяда, оного Вьетнамда өдөргө келишкен. Вьетнамнын жайым сүүген албатызы империализмге удурлаштыра ат-нерелү тартыжала, жегип чыкканы марксизм-ленинизмнин үредүзиле башкарылган социализм жегдиртпес болгонын бастыра телекейге база катап кереледи.

Шак ла мында — Азияда жуучыл-политический биригүлерге кожулбаган госуларстволордын амыр-энчү ле жеткер жок болоры учун тартыжузы башталган. Бу тартыжунун бажында турган Индияла Совет Союз нажылык колбуларлу.

Азияда ла капитал бийлеген телекейде экономический тын госуларстволордын бирүзи — Япония. Империализмнин ядерный бомбаларыла элден озо бомбаладып шыралаган бу орооннын албатызы амыр-энчү айалгада исторический кыска өйдин туркунына промышленностьто, наукада ла техниканы жарандыраарында сүреен жаан жедимдерге жедип алган. Андый жедимдерге Япония ядерный жуу-жепселдерди этпейтен ле тузаланбайтан, черүлерди ле жуулажар ийдени көптөтпөйтөн ээжилер тутканы ажыра жедип алган. Же калганчы жылдарда Япониянын башкарузы Вашингтоннын сүмезине кирип, империалисттердин некелтезиле орооннын амыр-энчү Конституциясында айдылган ээжилерди бузуп туру.

Совет Союз база Азиянын орооны болуп жат. Онын Тымык тенгистин талайларыла граны түндүкте Берингтин өткүжинен ала Владивостокко жетире мундар километрге чөйилген. Совет керептер Тымык тенгисле жорыктажат. Мында болуп турган керектерден Советтер ороонына күнчыгышта жеткер жок болоры камаанду. Онын учун СССР Азияда ла Тымык тенгисте ончо ороондорло эптү-жөптү ле амыр-энчү болор, өмөлөжөр политика өткүрип жат.

Азияда ла Тымык тенгисте жууга белетенер каршулу иш — милитаризм, Европадагызына көрө, эмди тургуза тынгалак. Же тынгый беретен жеткер бар. Шак ла мында ядерный жуу-жепселдерлү эн жаан үч госуларство — СССР,

США ла Китай туруп жадылар. Көп черүлер, кейде ле талайда жуулажар флоттор бар.

Экинчи телекейлик жуунын кийнинде Американын империализми шак ла мында — баштап Кореяда, онон Вьетнамда — эки жаан жуу баштаганын ундырга жарабас. Калганчы төртөн жылда империализмнин бурузыла блааш-тартыш, жуу-согуш көдүрилбеген ой ас болгон.

Европада черүлер, жуу-жепсел көптөгөн дө болзо, анда жеткер жок болорын жеткилдеери жанынан 36 государствонын башчылары кол салган Акт-бичик бар. Ол сурак аайынча өдүп турган жүзүн-башка туштажулар, конференциялар көнү жуу-согуш башталарына жол бербей жадылар. Онын да учун Европада төртөн бир жылдын туркунына жуу-согуш башталбаган, амыр-энчү туруп жат.

Азияда ла Тымык тенгисте андый жөптөжү жок, бастыра текши туштажулар ла конференциялар болбой туру. Онон болгой США-нын империализми жетенинчи жылдардын экинчи жарымынан ала Азияда ла Тымык тенгистин бассейнинде бойынын черүлерин ле жуулажар техниказын көптөдип баштады. Вашингтоннын-Токионун-Сеулдын ортодо жуучыл-политический биригү тзөөрин белетейт.

Телекейдин бу талазында ядерный жуу-жепселдү үч государствонын экүзи — СССР ле КНР бойында бар ядерный жуу-жепселдерин өскө ороондорго удурлаштыра элден озо тuzаланбас болуп молжондылар. Учунчи государство — США десе, анайда молжонордон болгой, Тымык тенгистин ортолыктарында андый ядерный жуу-жепселдерди, оларды жетиретен средстволорды — керептерди, самолетторды ла ракеталарды көптөдип туру.

Эмди империализм Азияда ла Тымык тенгисте черүлерди ле жуу-жепселдерди көптөдип турганы жаан жеткерлү боло берди. Андый керектер мында журтаган албатыларды тынчочыдат.

Совет Союзтын тыш жанындагы политиказынын Азияда ла Тымык тенгистеги ууламжызы КПСС-тин XXVII съезди жарадып жөптөгөн тыш политический программазы аайынча темдектелди. Бу программада айдылганыла башкарынып, СССР мында турган ончо ороондорло колбуларды жарандыларына ла өмөлөжөрине кичеенип жат. Бис элден озо Монголиянын Албаты Республиказыла, Вьетнамла, Лаосло, Кампучияла, Кореянын Албаты-Демократический Республиказыла нажылык колбуларды мынан ары там тындыдарыс ла элбедерис. Монголияда турган Совет черүлердин көбизин

јандыраы керегинде МНР-дин башкарузыла куучын өдүп јат.

Бистин ороон Индонезияла, Австралияла, Јаңы Зеландияла, Филиппиндерле, Таиландла, Малайзияла, Сингапурла, Бирмала, Шри Ланкала, Непалла, Брунеяла најылык колбуларды элбедерге белен. Мында јуукта јаңы тзззлгззн кззп государстолорло јакшы колбулар баштап аларга кичеенип јадыс.

Китайдын Албаты Республикасы ла Совет Союзтын колбулары кандый болгонынан јаңыс ла Азияда эмес, бастыра телекейде айалга камаанду. Калганчы јылдарда коштой турган, эн ле узун гранду эки орооннын ортодо керектерчик јок јарана бергенин нззкззр Горбачев Владивостоктогы куучынында темдектеген. Бу колбуларды мынан ары там јарандырып барары јанынан куучындажып баштаарга Совет Союз кажы ла зззйдзз белен. Удабай эки орооннын ортодо гран амыр-энчзз ле најылык колбулардын границазы боло берерине совет улус иженип туру. Совет Союзтын ла КНР-дин границазынын јанында турган райондор садыжары ла ззмззлззжззри керегинде јззптззжззлер белетелип јат. Китайдын Синьцзян-Уйгур автономный районын Казахстанла колбоштыратан темир јол ззткззрилер. Совет Союз космосты шингдееринде ззмззлззжззри, кыдат космонавттарды белетеерине болужары керегинде КНР-дин башкарузына шзззлте эткен.

Ороондо јаан јаңыртулар эдип баштайла, келер ззйдзз социалистический обществоны тззззп бзздззрери јанынан Китайдын Компартиясы тургускан амадуны совет албаты јакшы ондоп, јарадып јат.

Бззгззнги кззнде бистин орооннын ла Китайдын кичеенип бзздззрип турган ижи тззнгей, ол — социально-экономический ззззмди тззргендедери. Мында пландарды бзздззрерине болужары ла ззмззлззжззри анчада ла јаан учурлу. Эки орооннын ортодо экономикада, наукада ла техникада колбулар ондолып баштады.

Совет Союзтын Японияда колбулары тын јаранар аргалар бар. Тымык тенгисте Совет Союз Американын Бириктирген Штаттарыла текши грандарлу. СССР-дин Јаан Диамид ортолыгынын ла США -нын Кичзз Диамид ортолыгынын ортодо јззк ле јети километр. США Тымык тенгисте турган эн јаан государстволордын бирзззи. Онын учун бу государствонын Тымык тенгисте экономический ле государст-

венный јилбилери јаан. США јогынан телекейдин бу талазында амыр-энчүни ле јеткер јок болорын јеткилдеп болбос.

Је Вашингтон бүгүңги күңге јетире Тымык тенгистин бассейнинде јеткер јок болорын јеткилдеери јанынан куучындажып јөптөжөргө турганы билдирбейт.

Совет Союз јуучыл-политический биригүлерди јоголторы, Азияда ла Тымык тенгисте өскө ороондордын черүлерин астадары, јуучыл турлуларды јоголторы учун тартыжып јат. США дезе, НАТО-ны бастыра телекейге таркадарга, Азияда ла Тымык тенгистин бассейнинде Совет Союзла ла социализмнинг өскө дө ороондорына удурлашкан јаны јуучыл-политический биригүлер төзөөргө күүренип туру.

Бис келер өйдө Азиянын ла Тымык тенгистин государстволорынын конференциязын јууйла, анда экономикада ла наукада өмөлөжөтөн сурактарды шүүжерге јараар эди деп шүүлте эткенис. Андый туштажуны Япониянын Хиросимо городында өткүргени аңылу учур алынар деп шүүп јадыс.

Телекейде јеткер јок болотон бастыра текши система көзөөри јанынан Азияда ла Тымык тенгистин бассейнинде нени эдер керек? Элден озо бу талада бүгүңги күңде блааш-тартышту, јуу-согушту керектердин аайына амыр-энчү аргаларла чыгары керектү. Оныла колбой Түштүк-Күнчыгыш Азияда ла Кампучиядагы керектерди алалы.

Кампучиянын албаты-калыгы коркышту түбек-шыра өдүп чыккан. Бу калык бойына најыларды ла нөкөрлөрдү акту бойы талдайтан правозы бар. Көп талай-тенгистер ары јанында турган Вашингтондо ло өскө дө городтордо, ол тоодо керек дезе ООН-до отурала, бу орооннын ичбойындагы керектерге ченешкени јастыра.

Бу суракта, анайда ок Түштүк Күнчыгыштагы айалгада көп керектер Вьетнамнын ла КНР-дин ортодо колбулар ондолганынан камаанду. Бу дезе эки орооннын башкаруларынан камаанду. Бис Азияда коштой турган эки социалистический государствонин ортодо гран азыйдагы аайынча амыр-энчүнин ле најылыктын границазы боло берзин деп күүнзеп јадыс. Анайда эдерге өөркөжип јамандашпай, куучындажып јөптөжип алары керектү. Андый јарамыкту айалга боло берди ошкош.

Индокитайдын үч социалистический государстволорынын — Вьетнамнын, Лаостын, Кампучиянын ла АСЕАН -нын ороондорынын ортодо аайына чыгып болбогодый керектер база јок болгодый. Эки јаны күүнзезе, тууразынан импери-

ализм кирижип, чаптык этпезе, бойларынын ортодо колбуларды чик жок жарандыратан жол телкем.

Корей жарымортолыкта кату айалганы жымжадала, бастыра корей калык биригетен национальный задачаны бүдүрүп баштайтан аргалар бар. Ол аргалар КНДР-дин башкаруу бу жуукта жарлаган жаңы угузуда айдылган.

Экинчизинде, бистин ороон Азияда ла Тымык тенгистин бассейнинде ядерный жуу-жепселдерди таркатпайтаны керегинде шүүлте эделе, Азиядагы жерлеринде орто учушту ракеталарынын тоозын көптөтпөс болуп молжонгон.

СССР Тымык тенгистин түштүктеги райондорун ядерный жуу-жепсел жок зона эдетен шүүлтени жарадып жат.

Корей жарымортолыкта ядерный жуу-жепсел жок зона жарлаары керегинде КНДР-дин шүүлтезин жүрүмде бүдүргени жеткер жок болоруна тын жөмөлтө эдер. Андый зонаны Түштүк-Күнчыгыш Азияда жарлайтаны керегинде шүүлте база ажару керексийт.

Учинчизинде, бис Тымык тенгисте жуучыл флоттын, элден озо ядерный жуу-жепселдү керептердин ижин астадары жанынан куучындажары керегинде шүүлте эттис.

Совет Союз Азияда черүлерди ле тегин жуу-жепселдерди астадарына жаан учур берип туру. Бу ишти кажы бир чокым жерден баштаарга жараар. Темдектезе, Ыраак Күнчыгышта черүлердин ле жуулажар техниканын кемин астадары жанынан СССР КНР-ле куучындажып жөптөжөргө белен.

Азияда ла Тымык тенгисте госуларстволор жуулашпайтаны ла бойларынын ортодо бүдүмжини элбедери керегинде сурактарды шүүжер ой жеткен деп, СССР шүүп туру. Темдектезе, Тымык тенгисле жорыктаарын жеткер жок эдери ле терроризмле тартыжары керегинде жөптөжү эткенинен баштаарга жараар. Бу сурактарды шүүжетен конференцияны Совет Союзтын Ыраак Күнчыгышта Тымык тенгисти жараттай турган городторынын бирүзинде өткүрерге жараар.

Афганистаннын башкаруузынын сурагыла бу ороондо турган совет черүлерди жандыраарга белен деп, КПСС-тин XXVII съездинин трибунынан айдылган. Ол айдылганын жүрүмде бүдүрүп, Афганистанда боло берген айалганын ДРА-нын башкаруузыла ончо жанынан теренжиде шүүп көрөлө, Совет башкаруу 1986 жылдын учына жетире Афганистаннан төрөлине алты полк черүни—бир танковый, эки мотострелковый, үч зенитный полкты жандыраары керегинде жа-

кару берди деп, нөкөр Горбачев айткан. Бистин ороон анайда эдип турарда, Афганистанның ичјанындагы керектерине империалисттер кирижери, жүзүн-јүкпүр бандалар ийери, шокчыл керектер эдери токтоор учурлу.

Калганчы өйдө Афганистанның ла Пакистанның башкаруларының делегациялары ООН-ның чыгартылу кижизи кожо турушканыла куучындажып турулар. Амыр-энчү куучындажып, јөптөжип алгажын, арткан совет черүлер ол ло тарый Афганистаннан јанып баштаар.

Је кер-мар Афганистанның јайым сүүген албатызына, революция тургускан јанга удурлаштыра каршулу керектер токтобозо, Совет Союз. коштой турган айылдажын јеткертүбекте арттырбас.

Совет Союз Азияда ла Тымык тегисте амыр-энчү ле јеткер јок болорын јеткилдеери јанынан өткүрип турган политиказы андый.

Н. ТОДОШЕВ.

ЯПОНИЯ: «ЖАЖЫНА ЖАЛДАНЫШ»

Калганчы жылдарда Япониянын промышленный кампаниялары, темдектезе, «Тоета моторз», «Ниссан», «Мисибуси корпорейнен», «Хитати» ле «Мацусита», капитализмнин телекейлик рыногында Американын ла Күнбадыш Европанын монополияларын кыстап баштадылар. Бу кампаниялардын башчылары бойларынын жаан једимдерине улусты «Жажына јалдап алатан» система ажыра једип алганыс деп мактангылайт.

«Жажына јалдап алатан системаны» анайда алза, анда кайкаар неме јок болгодый. Ол — «Ишмекчинин ле фирманын ортодо бойынын күүниле эткен јөптөжү». Бу системада кижиге пенсияга чыгар өйгө јетире иштеер, профессиязы аайынча өзөр арга берилип јат. Ишмекчи, инженер, служащий дезе, кичеенип иштенер, фирманын јилбилери учун сөс јоктон тартыжарга белен болгонын көргүзөр учурлу.

Японияда буржуазиянын пропагандазы бу «системала» иштеп турган предприятиелерде блааш-тартыш, өөн-бөкөн јок деп мактап божобойт. Иштегкей ле сөс уккур јопон улус оло керегинде «кичеенкей» ээлери айтканынан кыйышпай турганы керегинде бичиктерде, журналдарда ла газеттерде бичигилейт.

Эмди «јажына јалданыш» артыкту деп айдып турганын ончо јанынан шүүп көрөли. Анайда айдып турганы — меке сөстөр. Ол неден көрүнөт?

Баштапкызында, «Жажына јалданар» системада ишке чыдаар ончо улус туружар аргалу» дегенин алалы. Экинчи телекейлик јуу башталар алдында бу система 50 — 60 жылдарда элбеде таркады. Амыр-энчү айалгада тыгый берген промышленностько жаантайын иштеер ишчилер (таскадузы ла билери тыг инженерлер ле ишмекчилер) керектү боло берген. Жаан бизнес таскадузы тыг ишчилерди бойынын предприятиелеринде артып иштеерине јилбиркедетен акчаны өткүре көп астамнан, орто ло оок кампанияларды тоногонынан алып тургандар.

«Жажына јалданган» ишчилердин тоозы бийик үредүлү школдорды божоткон, 22 јашка јетире јнит улус кожу-

лат. Је Японияда онго шыдар баштаачы университеттердин биригүзинин дипломы јок кижии јаан фирмаларда иш таппас.

«Јажына јалданар» системада Япониянын экономикасында ишчилердин ас јаны — 25-30 проценти туружат. Олор — квалификациязы бийик ишмекчилер, инженерлер, ученыйлар, управляющийлер.

Ол ок өйдө өскө ишчилерге — үй улуска (олорды «Јажына јалданар» системага јууктатпай да јат), удурум өйгө эмезе кыска иштенер күндү ишчилерге, научно-технический ишчилердин ле ишмекчилердин кезигине јаантайын иштү болорын, узак иштегени учун үзеери акча аларын, өскө дө јенгилтелү болорын деп, фирмалар бүдүмјилеп молјонбой јат.

Бу ишчилер, «Јажына јалдангандарга» көрө, түнөй иш учун 30 јашка јеткен тушта 33 процентке, 50 јашту болзо, эки катап ас акча алгылайт. Ого үзеери «јажына јалданган» системага учурабаган улус јажы јетсе пенсия алар аргазы јок, олорды фирманын больницаларында эмдебес, амырайтан јерлерине, стадиондорына кийдирбес, олордо квартира некеер право јок.

Кыскарта алза, Япониянын капиталисттери «јажына јалданыштын» системазы ажыра ишмекчи класстын классовой тартыжузын тумалап салар амадулу политика өткүрет. Ишкүчиле јаткандардын кезигин јеткилдейле, «јажына јалдап алар», аргаларла бойынан камаанду эдип алат. Анайда ишмекчи классты эки башка бөлийле, ас јанын көп јанына удурлаштыра тургузала, өштөштиргилейт.

Экинчи меке шүүлте — «јажына јалданыштын» системазы анда турушкан улуска аргалу ла ырысту јүрүм јеткилдейт дегени.

«Јажына јалданган» улус, өскө ишчилерге көрө, бир эмеш јакшы јеткилделип турганы чын. Мында блаажар неме јок. Фирма олорго квартира берип јат, больницаларында эмдейт, ишке ле јадын-јүрүмге өскө дө јенгилтелер эдет.

Је керекти чынынча алза, «јажына јалданатан» системанын астамын ишмекчилер эмес, капиталисттер бойы алып јадылар. Ишмекчилер ле служащийлер пенсияга чыгатын өйгө јетире бойынын иштенер арга-чыдалын капиталистке садып ийеле, бойы сөс тө, үн де јок кул боло берет. Ишчилерди фирманын јилбилерине сүреен кату ээжилерле бактырып алгылайт.

Керек дезе кижининг терин төгөри ле кан-жилигин соороры жанынан байлык ченемелдү Американын да специалисттери Японияда улусты коркышту кату некелтерле иштедип турганын темдектегилейт.

«Жагына жалданыштын» системазын Японияда монополиялардын башчылары, буржуазиянын пропагандазы «кижи керегинде кичеенгени» деп, өткүрө тын мактагылап жат. Керекти ончо жанынан шиндеп шүүп көргөжин, капитализмнин бу системазы кижини кулданатан, жиит тужынан ала карып жагы жеткенче күчин жийтен, бастыра жүрүмин алатан эп-сүмө болгоны жарт көрүнөт.

«Тоета моторз» кампаниянын башкараачылары бис калганчы он жылдын туркунына иштеп турган улустын тоозын көптөтпөй, иштин арбынын 2,5 катап бийиктеттис деп мактанганы тегин эмес. Японияда автомобиль эдечилер иштин арбыны жанынан Америкадагы конкуренттеринен 20 процентке бийик. Ол ок өйдө ишмекчилерге эки катап ас төлөп жадылар.

Японияда иштин арбыны ненин учун бийик? Ого канайда једип алган? «Жагына жалдаган» ишмекчилер бастыра бойын беринип иштегилейт. Кезикте отпусктын акчазын ала-ла, бойлоры иште артып жадылар. Улай ла иштинг кийнинде артала, акча албастан иштегилейт. Өскө улустаң артык јеткилделип турганын, јакшы айалгада болгонын кампаниялардын ээлеринин алдына көргүскилейт.

Кер-мар кызаланг бололо, кезик ишмекчилерди иштең чыгарып баштаза, олар иште быжу артып каларына ижеңгилейт.

Учинчи меке — «бастыра жүрүминде иштү болор» дегени.

Экинчи телекейлик јуунын кийнинде ороон бастыра бойынын промышленнозын жагыс ла амыр-әнчү продукция эдерине көчүреле, экономиказы сүреен тын өзүмиле капитал бийлеген телекейди кайкаткан өйлөр эмди өдө берди. Орооннын экономиказында кызалангдар курчып баштады. «Жагына жалданыштын» кезик ээжилери база эскире берди.

Алтанынчы жылдарда «системаны эмеш өскөртөри» керегинде каа-јаа үндер угулып туратан болзо, јетенинчи жылдардын экинчи жарымында ла сегизенинчи жылдарда «системаны чек жагыртар» некелтелер көптөди.

Ол жанынан баштапкы алтам — ишмекчилерди удурумга өскө ишке ийер закон чыкканы. 1986 жылдын 1-кы июнь-

да чыккан бу закон аайынча предприятиенин ээзи бойында артык боло берген ишмекчилерди ле инженерно-технический ишчилерди өскө предприятиеге «төлүгө» берер праволу. Бу предприятиенин ээзи жаңы келген ишчилерге акча-жалды алдында иштеген предприятиедө алганына көрө ас төлөөрдөң маат жок, социальный жеткилдешке акча көчүрбөзө дө алдырбас.

Бүгүңги күндө Японияда темир жолдордың ээлери бойында артык боло берген 100 мунг ишчини анайда кыйыштырар арга бедреп турулар. Олорды, темдектезе, бир жылга металлургический заводто иштеерине, оның соңында үч жылга городтың оромдорын жалмаарга, гостиницаларда элчилер эдип ийерге жараар. Анайда «жажына жалданыштың» праволоры ла жеңилтелери жогололо, ишмекчилер учы-учында иш жоктордың тоозын көптөдөр.

Шак ла мында «жажына жалданыштың» системазы меке болгоны жарт көрүнөт. Закон аайынча «жажына жалданган» улусты иштең чыгарарга жарабас. Же «төлүгө берер» закон аайынча олор учы-учында иштеер жер жок артып жадылар. Жирменчи чакта капитал бийлеген телекейде улусты кулданатан жаңы эп-сүменин бирүзи андый.

Д. СОРТЫЯКОВ,
КПСС-тинг обкомының лекторы

БАЖАЛЫКТАР

Ойдинг некелтези	3
Ишти жангырта тӧзӧӧри	10
Газеттерди ле журналдарды — кажы ла билеге	17
«Правда» 1987 жылда	21
Түштүк Сибирьдеги албатылардын национальный театры	23
Азияга ла Тымык тенгиске — амыр-энчү	29
Япония: «Жажына жалданыш»	36

СОДЕРЖАНИЕ

Требования времени	3
Интенсификация сельскохозяйственного производства	10
Каждой семье — газеты и журналы	17
«Правда» в 1987 году	21
Национальные театры народов Южной Сибири	23
Азии и Тихому океану — мир	29
Япония: «Пожизненный найм»	36

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано в печать 10. 10. 86. АН 14266 Формат 60×84 1/16.
Усл. п. л. 2,32. Уч.-изд. л. 1,97. Тираж 500. Заказ 3334. Цена
4 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства,
659700 г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36. Горно-Алтай-
ская типография, пр. Коммунистический, 27.

4 акча